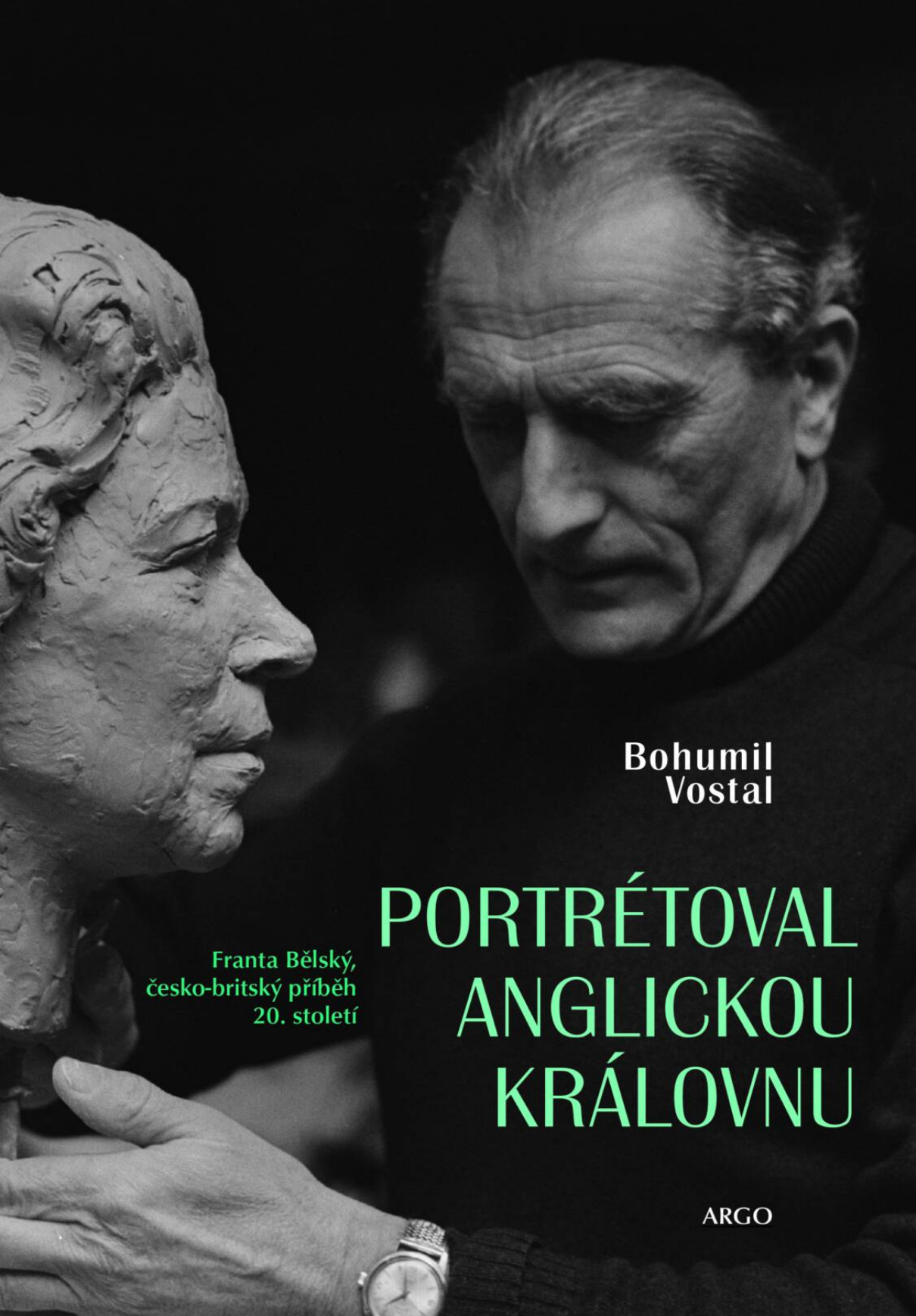




Bohumil
Vostal

Franta Bělský,
česko-britský příběh
20. století

PORTRÉTOVAL ANGLICKOU KRÁLOVNU

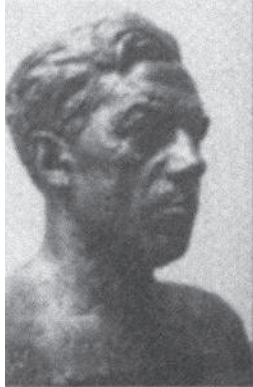
ARGO

argo

Portrétoval anglickou královnu

SOME LONDON SCULPTURES BY

C. DAY LEWIS
IN THE NATIONAL
PORTRAIT GALLERY



ADMIRAL VISCOUNT
CUNNINGHAM
IN TRAFALGAR SQUARE



PRINCE ANDREW
FOR THE QUEEN MOTHER

AND IN THE COLLECTION
OF H.M. THE QUEEN



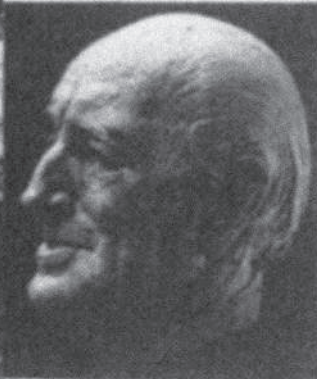
'TRIGA', TATTERSALLS, KNIGHTSBRIDGE GREEN





GROUP 'LESSON' IN
THE L.C.C. AVEBURY
HOUSING ESTATE
BETHNAL GREEN

THE LORD COTTESLOE
THE NATIONAL THEATRE



FOUNTAIN
IN THE
EUROPEAN
SHELL CENTRE
SOUTH BANK

Bělského dobový inzerát znázorňující
umístění soch v Londýně. (Franta
Belsky Estate)

argo

Bohumil Vostal

PORTRÉTOVAL

Franta Bělský, česko-britský příběh 20. století

ANGLICKOU

KRÁLOVNU

Edition © Argo, 2023

Copyright © Bohumil Vostal, 2023

Photographs © Franta Belsky Estate, Margaret Belsky Estate, Henry Moore Institute Archive, National Portrait Gallery London, Keystone Press/Alamy Stock Photo, Manchester Modernist Society, David Rose/Esi Media, America's National Churchill Museum, galerie Philip Mould & Company, Irena Sedlecká Estate, archiv lady Lamplové, Národní archiv Praha, KHI FF UP, Michaela Vostalová, Bohumil Vostal, 2023

ISBN 978-80-257-4002-6 (váz.)

ISBN 978-80-257-4160-3 (e-kniha)

OBSAH

Prolog 13

Kapitola první: **S královnou matkou** 21

Kapitola druhá: **Zrozen po tragédii** 51

Kapitola třetí: **Za sochy a Churchilla** 67

Kapitola čtvrtá: **Český Stonehenge v Anglii** 87

Kapitola pátá: **S Cooee, životní láskou** 105

Kapitola šestá: **Ruka za Ravennu** 163

Kapitola sedmá: **S dvorním básníkem** 197

Kapitola osmá: **Šampion Churchill** 221

Kapitola devátá: **S princem Philipem** 247

Kapitola desátá: **S královnou Alžbětou II.** 279

Kapitola jedenáctá: **S princem Andrewem** 303

Kapitola dvanáctá: **Nejstřeženější socha v Londýně** 317

Kapitola třináctá: **S princem Williamem** 335

Kapitola čtrnáctá: **Hvězdář** – epilog 353

Poděkování 360

Poznámky 363

Jmenný rejstřík 382





Franta a Margaret v pražském bytě na Letné s modelem.
(Franta Belsky Estate)

Prolog

Vrchní Skřivánek je typem člověka, který rozdává rozumy, a hned při vstupu do lokálu pozná, o jakého hosta jde, co si objedná, kolik má peněz a jaké je národnosti. Skřivánkův geniální úsudek je založený na neochvějně a mytické zkušenosti. Absolvoval nejcennější kurz pro vrchního, jaký může vůbec být. Tvrdí, že obsluhoval krále, anglického krále. Zaučovaný číšník jen omámeně vykřikne: Pro pána krále!

Postavy z románu *Obsluhoval jsem anglického krále* bavily v 70. letech 20. století nejdříve čtenáře exilových nakladatelství a samizdatu. Za normalizace kniha spisovatele Bohumila Hrabala nemohla vyjít. Stejně tak se obyvatelé ČSSR nesměli dozvědět ani o jednom z milníků v dějinách českého portrétního sochařství. Anglická královna seděla modelem sochaři Frantovi Bělskému (6. 4. 1921 – 5. 7. 2000). Co je proti tomu obsluhování korunované hlavy státu!

Exilový spisovatel Jiří Gruša si jednou posteskl, že Češi jsou „krasosmutnitelé, obsluhujeme anglického krále. Já jsem ho nikdy obsluhovat nechtěl.“¹ Jak to vlastně bylo s Bělským? Kdo je ve vztahu sochař – monarcha tím obsluhovaným? Není to snad mimořádná situace, kdy si oba prospějí, a zároveň vznikne něco unikátního: umělecký portrét? I proto se Bělský ocitl v jiné dimenzi. Čech v jeho podání už není v roli služebného (a nikdo nepochybuje o tom, že být skvělým vrchním není jen tak a podmínkou je cit pro detail, šarm a pracovitost). V Bělského případě lze mluvit o vizuálním umělci, kterému panovnice umožnila vytvořit svůj portrét a s potěšením mu zadala i další umělecké zakázky.

Jak zajímavé by bylo si o tom s Bělským povídat. Není to již možné. Za jeho života se ho na to nikdo dopodrobna a dlouze neptal. Je až s podivem, že fenomén britské monarchie, který dál přetrvává, nepřitáhl

k českému exilovému sochaři větší zájem uměleckých kritiků nebo historiků umění.

S jistotou lze říct – abychom uzavřeli téma obsluhování anglického monarchy –, že český sochař o portrétování královny Alžběty velmi stál. Výsledkem je, že ve svém oboru dosáhl rekordu v počtu sezení od členů windsorské dynastie za druhé alžbětinské éry. Zařadil totiž na svůj seznam i vévodu z Edinburghu, královnu matku, prince Andrewa a nástupce na trůn Williama.

Mnohé fascinující podrobnosti z jeho života se na veřejnost nedostaly ani dvě dekády po jeho smrti a jedno století od narození. S tím, jak skončila éra nejdéle vládnoucí a nejstarší britské panovnice (21. 4. 1926 – 8. 9. 2022), však nastal příhodný čas podrobněji se podívat, jak tento emigrant portrétoval windsorskou dynastii.

V parném letním dni jsem ve Svatojakubském paláci (St. James's Palace) seděl naproti nejmladšímu synovi královny Alžběty II. Jedinečná příležitost dozvědět se, zda si Bělského vládnoucí dynastie vůbec pamatuje. Ve stejném paláci potvrdila 10. září 2022 Nástupnická rada oficiálně ve funkci jeho nejstaršího bratra, Karla III. Stalo se tak poprvé v přímém televizním přenosu.

Čtrnáct měsíců předtím vedla moje cesta do jednoho z nejstarších královských paláců v Londýně skrz přísnou bezpečnostní prověrku a pečlivou kontrolu od stráže u vjezdu do paláce. Cedulky vyhrazovaly parkovací místa na nádvoří pro princezny Beatrice, Annu a Alexandru, jež tu mají oficiální rezidenci. Jeden z komorníků v kuchyňce pod schodištěm urputně utěrkou drhl čajový šálek. Pak už jen čekání, až se princ zjeví ve dveřích.

Jeho královská Výsost, jak je ho třeba nejdříve oslovit, se mě na uvítanou zeptal, zda mi byl nabídnut šálek čaje. Edward sám – v nenapodobitelném aristokratickém stylu – držel v ruce svůj čaj i s podšálkem. Odpověděl jsem, že jsem raději zvolil vodu a byla osvěžující. Princ se pousmál. Mně se vybavila pasáž ze *Světa za kanálem*, nepublikovaného rukopisu

Franty Bělského a jeho manželky Margaret: „Všichni pijí čaj. Highlife i low-life. Spotřeba činí průměrně 13–14 šálků na hlavu a den, což jest úhrnem asi deset tisíc hektolitrů za hodinu. Taxikář vám (s omluvou) odmítne dvacetikilometrovou jízdu na druhý konec Londýna, jen aby nezmeškal svůj čaj v době, která mu jest určena. Posluhovačka očekává, že jí v čas čaje, neboli v tea-time, nabídneme, jakožto svému hostu, šálek tohoto nápoje.“

Byl to popis padlého statutu čaje, který v Anglii v 21. století nahradily všudypřítomné kavárny. Téma rozhovoru pro Českou televizi se týkalo také jedné uzavřené epochy. Odkazu Edwardova otce (10. 6. 1921 – 9. 4. 2021), který zemřel před nedožitými 100. narozeninami. Bělský s princem Philipem byli vrstevníci.

Přijímací pokoj s vysokými stropy, zelenkavým kobercem, krbem, starožitnými hodinami, obrazy a zrcadly ve zlatých rámech byl v létě bez klimatizace dusný, v zimě tam musí být chladno. Královský tým poradců se usadil u stolu a v pohodlných sedačkách.

Roky před královninou smrtí na jejím oblíbeném zámku ve Skotsku měl Buckinghamský palác v plánu, že Edward převezme po skonu rodičů titul vévody z Edinburghu, který náležel jeho otci. Vévodou a vévodkyní z Edinburghu se Philip s princeznou Alžbětou stali po svatbě v roce 1947. Mladému páru se říkalo Edinburští.

Krátce před zapnutím kamer jsem se Edwarda rychle zeptal, zda si vzpomíná na Frantu Bělského. I on v roce 1983 sledoval, vůbec poprvé v uniformě poručíka královského námořnictva, jak jeho matka odhalila Bělského sochu lorda Mountbattena u sídla britské vlády. Bylo to největší setkání královských rodin od svatby Charlese, následníka trůnu, s Dianou.

Lord Mountbatten do života Alžběty II. významně zasáhl a královně na této soše záleželo. Nejen proto, že strýček Dickie – jak mu říkali – se stal obětí teroristů IRA. Hrál aktivní roli při námluvách s její životní láskou, s řeckým a dánským princem Philipem. Lordovo příjmení se stalo jakožto Mountbatten-Windsor součástí jmen všech mužských potomků panovnice, kteří nemají nárok na královský titul.

Princ Edward po mé otázce, zda si na Bělského vzpomíná, lehce zaváhal, ujistil se, jak zní sochařovo jméno, a působil tak, že skoro čtyři desítky let stará událost ho nezasáhla natolik, aby se celou věcí dál zabíral. Možná to bylo uniformou, kterou šest let nato svlékl a vydal se na nijak oslnivou dráhu v divadelní a televizní produkci. Po ní se opět vrátil do služeb „Firmy“, jak se monarchii přezdívá.

Asi ani netušil, že též mohl patřit v královské rodině k těm, které Bělský portrétoval. Jenže Portrétní národní galerie v Londýně v roce 1985 Bělskému na návrh vytvořit Edwardovu bustu odepsala, že musí být opatrná ve výdajích.

Bělského příběh by mohl kopírovat pohádku o českém Honzovi, chcete-li Frantovi, který do světa šel a štěstí tam našel. V jeho případě má však pohádka trhliny. Byl sice narozením, povahou i myšlením Čech, avšak židovského původu. Neodešel proto do Anglie dobrovolně za dobrodružstvím, láskou, studiem nebo výdělkem, jako to udělaly po sametové revoluci desítky tisíc Čechů. V rozmezí let 2004–2020 dokonce bez víz, a to díky členství v Evropské unii. Utíkal, aby si zachránil život před nacistickým vražděním.

Podruhé už pak byl jeho exil definitivní kvůli nástupu komunistické diktatury. Ve 20. století si tím prošla řada žen a mužů původem z Československa, ze kterých se na ostrovech stali designéři, malíři, sochaři či spisovatelé.

Snad celý literární svět zná ve Zlíně narozeného dramatika Toma Stopparda (roz. Sträußlera), jehož rodinu zachránilo před nacistickou hrozbou zaměstnání v obuvnickém koncernu Baťa a útěk do Singapuru. Ze Stopparda se stal po přestěhování do Anglie prominentní obhájce disidentů, s nimiž totalitní režim v ČSSR za ohlušujícího mlčení většiny společnosti tak krutě zacházel.

Nacistické koncentrační tábory přežily v Praze narozená výtvarnice Edith Birkin (roz. Hoffmanová), známá děsivými kresbami vězňů hitlerovského režimu, stejně jako sochařka z Mukačeva Naomi Blakeová (rozená

Zisel Dumová). Anita Jenningsová (uměleckým jménem Anita Mandl), narozená v Praze, jež se jako sochařka věnovala hlavně zpodobnění zvířat, unikla i s bratrem jistě smrti díky Wintonovu vlaku směr Praha – Londýn. Před holocaustem se zachránila jako dítě i sochařka Charlotte Mayer (rozená Fanta Stutzová) z pražské rodiny Stutzových, která Bělského dobře znala: „Udělal báječnou kariéru. Byl někým, na koho by české umělecké kruhy měly být hrdé.“²

Z Brna utíkal pozdější designér papamobilu či ikonických hraček Tom Karen (roz. Kohn). A nesmíme zapomenout ani na sochaře Karla Vogela z Českých Budějovic, jehož busta dalšího slavného exulanta Oskara Kokoschky je ve sbírkách Národní portrétní galerie v Londýně.

Kokoschka má pak ve westminsterské Tate Britain vystavený obraz *Krab*. Topící se plavec na něm reprezentuje Československo a krab britského premiéra Nevilla Chamberlaina: „Krab by musel natáhnout jen jedno klepeto, aby ho zachránil před utopením, ale radši se drží dál,“ vysvětlil význam obrazu Kokoschka, který také utekl z Prahy před nacisty. Ve výčtu dalších umělců prchajících z Československa před ničemným hitlerovským režimem by se dalo pokračovat ještě dlouho.

Británie se za sedmdesát let panování Alžběty II. proměnila k nepoznání. Složením obyvatel, ekonomicky, stylem života i myšlením. Z nastupující královny, ikony mladé generace v 50. letech, se panovnice dostala až do fáze prababičky, s přezdívkou „královna světa“, jež svému lidu sloužila do posledních minut svého 96 let dlouhého života. Bělský ji zachytil v prvních letech „babičkovského“ období. Zajisté, patřil k mnoha umělkyním a umělcům, kteří její podobu mohli osobně zaznamenat. Od fotografií přes malíře, sochaře až po filmové a televizní dokumentaristy. Výjimečný byl však v tom, že na jeho bustu přiložila královský podpis.

Teprve sto let od Bělského narození archivy vydávají podrobnější svědectví, proč právě on dostával prestižní zakázky, jak o nich přemýšlel nebo proč chtěl pracovat na vytváření hrdinského odkazu britského i českého národa. Díky tomu je v naší současnosti nadále přítomný. Přeneseně